

ARISTOKRATICKÝ SYN CHUDOBNÉHO FARÁRA? STOPY A ZNAKY UHORSKÉHO ZEMIANSTVA A ARISTOKRATIZMU V ŽIVOTNEJ DRÁHE MILANA RASTISLAVA ŠTEFÁNICA¹

JÓZSEF D E M M E L

DEMME L, József. The aristocratic son of a poor clergyman? Traces and signs of Hungarian nobility and aristocracy in the life path of Milan Rastislav Štefánik. *Historický časopis*, 2024, 72, 2, pp. 277-305, Bratislava. According to memoirs, Milan Rastislav Štefánik (1880–1919), one of the founding politics of Czechoslovakia, was known for his aristocratic behaviour in the salons of the French elite in Paris. The study attempts to reconstruct this element of Štefánik's life, since one of the most exciting parts of his personality is how a poor man from a non-noble family could acquire this behaviour. According to the most obvious explanation, the Hungarian nobleman's behaviour could serve as a model for him, since he lived the first 18 years of his life in Hungary. However, the question arises as to how someone could use such knowledge so actively and effectively, although he could not know it in practice, since he was not part of the noble society, in fact, he could have encountered the negative and dysfunctional features of the behaviour of the Hungarian nobility? How was he able to shape the Hungarian noble behaviour norms into social capital, which he used successfully in France as well?

The study reveals that the need to integrate into noble society could be registered in the Štefánik family for generations. A good example of this is the relationship with one of the most powerful Hungarian noble families in the area, the Ocskays. After all, the Ocskays represented almost everything that was unacceptable to Štefánik in the Hungarian noble elite (anti-Slovak policy, irresponsibility, financial and political corruption, hypocrisy). In spite of this, Štefánik had a particularly close, sometimes confidential relationship with them until the First World War.

Keywords: Milan Rastislav Štefánik. Nobility. Aristocracy. Nyitra county. Dualism. Slovak-Hungarian political relations.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2024.72.2.4>

1 Štúdiá bola vypracovaná s podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy APVV-20-0526 *Politická socializácia na území Slovenska v rokoch 1848 – 1993*. V čase písania štúdie autorovi bolo udelené výskumné štipendium Jánosa Bolyaiho.

Július Bodnár,² autor prvého slovenského životopisu Milana Rastislava Štefánika,³ vo svojich spomienkach píše o súdobej kritike súvisiacej so Štefánikom toto: „*mi je divné, ako možno dra Milana R. Štefánika aj po smrti urážať, napádať, nedokázané defekty, ako aristokratizmus, mu vytýkať, keď svoj ľud úprimne miloval, nikdy sa nevysúnal, veľmi skromne sa choval*“.⁴

Bodnár nie náhodou odmietol obvinenie z aristokratizmu a znázornil Štefánika ako bezúhonného ľudového hrdinu: domnieval sa totiž, že spomínanie „aristokratizmu“ (tento pojem jednoznačne označil za negatívny) je dobré len na to, aby bolo Štefánikovo miesto medzi zakladateľmi štátu (v porovnaní s Čechmi Masarykom a Benešom) otázne a neisté.⁵

Avšak, na rozdiel od Bodnára, ktorý sa síce oženil so Štefánikovou sesternicou, no s hlavnou postavou jeho knihy sa mohol stretnúť osobne len párkrát v živote,⁶ Štefánikovi najbližší známi často považovali práve toto šľachtické správanie za jednu z jeho najcharakteristickejších črt. Francúzsky generál Maurice Janin, ktorý bol so Štefánikom mnoho rokov v každodennom pracovnom kontakte a spájalo ich blízke priateľstvo tvrdil, že Štefánik: „*Povahou a zmýšľaním bol od základov aristokratom, až do takej miery, ako som to len málokedy u niekoho videl.*“⁷ Ale napríklad Louise Weissová, ktorá bola od Štefánika mlad-

2 JANŠÁK, *Tri literárne potréty: 1 Ján Petrikovich, 2 Andrej Halaša, 3 Július Bodnár*. Martin 2015, s. 81-117.

3 BODNÁR, *Dr. Milan Rastislav Štefánik – československý národný hrdina: jeho život a dielo*. Bratislava 1921.

4 Slovenská národná knižnica, Literárny archív (ďalej SNK LA), Martin, Bodnár, Július: Životopis, memoáre. sign. 116 A 31.

5 „*A keď k tomu povážime, že svoje namáhanie a úsilie zaplatil životom, tak tu ozaj niet príčiny ku zbytočnému kriticitizmu, len ak by sme nechceli, aby vedľa Masaryka a Beneša aj Slovák Štefánik bol považovaný za budovateľa Československého štátu.*“ SNK LA, Bodnár, sign. 116 A 31.

6 Bodnár totiž bol krátky čas kaplánom myjavského farára Ladislava Vannaya, manžela Štefánikovej tety z otcovej strany, a potom sa stal farárom v Bukovci, čo je neďaleko od Košariská. SNK LA, Bodnár, sign. 116 A 31.

7 KOVÁČ, *Milan Rastislav Štefánik a Maurice Janin: príbeh priateľstva*. Bratislava 2020, s. 100. Stojí za to citovať aj konkrétne príklady: „[Štefánik] spokojne pozoroval salón plný elegantných a krásne oblečených žien, vedel byť veľmi prívetivý a chváliť ich nádhernú toaletu. Ešte ho vidím, ako si v Spojených štátoch pozorne prezerá dve kytice; objednal ich pre dve dievčatá, ktoré boli s rodičmi pozvané na obed. Upozorňoval ma, že jedna má klasickú formu, kedysi pre kytice prípustnú, a druhá je v akomsi modernom štýle, ovplyvnenom zásadami japonského umenia.“ KOVÁČ, *Milan Rastislav Štefánik*, s. 101. Aby som bol presný: podľa tohto príbehu syn nebohého evanjelického kňaza z malej uhorskej pohraničnej dedinky (Košariská) vysvetľuje francúzskemu generálovi jemnosť štýlu kytíc, ktoré boli darované mladým dámam. Ale Janin na tom istom mieste pripomína, že hoci bol Štefánikov byt skromný, „*keď však išiel za svojím poslaním do cudziny, rád býval v luxusnom hoteli. [...] Tak to bolo aj s výdavkami: s peniazmi všeobecne zaobchádzal veľmi rozvážne, no nadmieru štedrým*

šia o 13 rokov, si ho pamätala tak, že základnou črtou jeho osobnosti bol „šarm, jeho povaha zároveň geometrická aj jemná, jeho aristokratické spôsoby“:⁸ Jeho súčasný biograf Michal Kšíňan upozorňuje na skutočnosť, že táto vlastnosť bola nezvyčajná pre československú emigráciu počas prvej svetovej vojny. Tvrdí, že bola charakteristickou črtou jedine Štefánika a že jeho šľachtické správanie „ostro kontrastovalo so správaním jeho českých spolupútnikov v Paríži. Tí boli často prekvapení výškou Štefánikovho prepitného alebo drahými darmi“:⁹

Štefánikovo vrodené „aristokratické správanie“ samo osebe však bolo v literatúre skúmané len zriedka. Rozpor medzi Štefánikovou rodinou žijúcou v biede a jeho noblesným správaním bol však zjavný už citovanému generálovi Janinovi: „Vždy sa mi to zdalo zvláštne, pretože sa narodil v prostredí síce vysoko váženom, ale jednoduchom.“¹⁰ Záhadu rozlúštil Michal Kšíňan, ktorý našiel korene Štefánikovho šľachtického správania – zrejme správne – v uhorskej šľachtickej spoločnosti. „Jeho spôsoby majetných ľudí mali bližšie k správaniu uhorskej džentry“, písal Kšíňan a navyše dodal, že „sám Štefánik považoval tieto črty svojho charakteru za dôsledok uhorského vzdelania, ktoré odsudzoval“.¹¹

Na základe tohto zistenia stojí zato zrekonštruovať túto vrstvu Štefánikovho života. Budeme si všímať, vďaka akým vplyvom, dojmom a skúsenostiam sa stali normy uhorského šľachtického správania (ktoré inak oprávnené kritizovali slovenskí súčasníci) vlastné synovi chudobného, často v biede žijúceho evanjelického kňaza. Stali sa jeho spoločenským kapitálom a zdrojom, ktoré dokázal mimoriadne čínorodo a rentabilne využiť aj v tých najprestížnejších francúzskych salónoch (aj keď, samozrejme, niektoré z týchto noriem správania si pravdepodobne osvojil už v Paríži). Môžeme si položiť ešte provokatívnejšiu otázku: ako mohol tak aktívne a efektívne využívať zmienené znalosti a sociálny kapitál, o ktorých pravidelnom, vnútornom fungovaní – podľa našich doterajších vedomostí – nemohol vedieť, keďže sa do tohto prostredia nenarodil, nebol súčasťou šľachtickej spoločnosti a navyše podľa našich doterajších poznatkov mohol naraziť len na negatíva, disfunkcie a extrémne správania uhorskej šľachty.

V štúdiu sa preto najprv zameriame na Štefánikovu rodinu. Budeme sledovať, či život, osud a správanie jeho predkov mohli nejakým spôsobom ovplyvniť šľachtické správanie Milana Rastislava Štefánika. Potom si budeme všímať jeho doteraz neprebádané, no často veľmi úzke väzby s jedným z najprestížnejších

a veľkorysým sa stával, keď išlo o jeho prestíž“.

8 WEISS. *La République tchéco-slovaque*. Paris 1919, s. 155. Cituje: KŠIŇAN. *Milan Rastislav Štefánik. Muž, ktorý sa rozprával s hviezdami*. Bratislava 2021, s. 134.

9 KŠIŇAN, *Milan Rastislav Štefánik*, s. 268.

10 KOVÁČ, *Milan Rastislav Štefánik*, s. 100.

11 KŠIŇAN, *Milan Rastislav Štefánik*, s. 268.

šľachtických rodov Nitrianskej župy. Vďaka nim je uchopiteľné a opísateľné jeho napojenie na sociálnu sieť vtedajšej uhorskej šľachty, ktoré sa doteraz považovalo za nereálne.

Hneď na úvod by som však chcel zdôrazniť, že k tejto téme sa málokedy nájdu jasné, jednoznačné pramene, a tak sa namiesto konkrétnych údajov a nevyvrátiteľných záverov sa snažím rekonštruovať, ako to mohlo byť. Veď na jednej strane musíme skúmať subjektívne a na druhej strane menej konkrétne javy (spôsobu, gestá, držanie tela) a vo všeobecnosti nehmotné dedičstvo, transgeneračné efekty, teda z určitých hľadísk neviditeľné oblasti a faktory musíme skúmať z určitých uhlov pohľadu, ktoré možno odvodiť len z malých stôp.

I.

Chudobná elitná rodina

Z dostupných prameňov je zrejmé, že Janin mal pravdu, keď rodinu Štefánikovcov označil za ctenú, no jednoduchú (rozumej: chudobnú) rodinu. Milan Rastislav Štefánik sa narodil ako syn Pavla Štefánika (1844 – 1913), evanjelického farára v Košariskách, v jednej z malých, administratívne nesamostatných osád Myjavskej pahorkatiny patriacej k mestečku Brezová. Mnohé zdroje uvádzajú, že finančné ťažkosti, finančná tieseň, občas aj bieda a neustále zadlžovanie boli súčasťou každodenného života rodiny.¹² Farár Pavel Štefánik potreboval neustálu finančnú pomoc,¹³ dokonca bez štipendií by nedokázal financovať štúdium svojich synov,¹⁴ no často žiadal o pôžičku aj svojho švagra Ladislava Vannaya.¹⁵ Roku 1895 napríklad podľa vlastného vyjadrenia zarábal 707 zlatých ročne, k čomu lakonicky dodal: „*Podpísaný sa narodil 15. októbra 1844; 12. januára 1871 bol zvolený za farára v Košariskách. Má: manželku a 9 žijúcich detí, ktorým uve-*

12 O finančnej situácii Pavla Štefánika pozri podrobnejšie: MACHO. „...milerád bol by som platil, ale nemal som grošov“. Pavel Štefánik medzi nekompromisným národovectvom a chudobou dedinského kňaza. In HANULA a kol. *Dlhá cesta od monarchie k republike. Zmeny režimov, myslenia a životného štýlu na Slovensku a v strednej Európe od polovice 19. do polovice 20. storočia. Jubileum Dušana Kováča*. Bratislava 2021, s. 39-64. Aj jeho kolegovia farári si často robili srandu z neustálych finančných problémov Pavla Štefánika. Pri jednej príležitosti napríklad žartovali, že vyhral 100 zlatých v lotérii a teraz z toho môže splatiť svoj dlh vo výške 500 zlatých. SNK LA, Alexander Trokan Jánovi Pravdodubovi Bellovi, 25. februára 1876, sign. 145 A 23.

13 *Dunáninnení Evangélikus Egyházkerület jegyzőkönyvei 1870–1890*. 1878. szeptember, s. 16; 1881. szeptember, s. 20; 1882. augusztus, s. 22; 1883. szeptember, s. 20; *Dunáninnení Evangélikus Egyházkerület jegyzőkönyvei 1896–1900*. 1899. augusztus, s. 84; *Evangélikus Egyház és Iskola*, 1898. szeptember 1, roč. 16, č. 35, s. 428. Dostupné na: [Magyar Evangélikus Digitális Tár \(MEDiT\) www.medit.lutheran.hu](http://www.medit.lutheran.hu)

14 SNK LA, Pavel Štefánik Andrejovi Halašovi, 26. februára 1900, sign. 37 K 4.

15 SNK LA, Bodnár, sign. 116 A 31.

dený ročný príjem nestačí na živobytie.“¹⁶ O rok neskôr už zvažoval, že opustí rodinu a emigruje do Ameriky, tak ho zunovala jeho „materiálna bieda“.¹⁷ Milanovi Rastislavovi Štefánikovi po maturite vystavil tamojší slúžny chudinský list, ktorý zrejme potreboval na uľahčenie univerzitných výdavkov v Prahe.¹⁸

Štefánikovci boli ctenou a váženou rodinou, ktorá po celé generácie patrila k najvyšším vrstvám miestnej elitnej spoločnosti. Jej postavenie a vodcovská rola na čele daných komunít bola v tom čase nepochybniteľná. Po vydaní tolerančného patentu Jozefa II. umožňujúceho protestantom slobodnejšie viero- vyznanie, mnohé evanjelické spoločenstvá, ktoré sa dovtedy skrývali, zakladali svoje zbory aj v dedinách a mestách Myjavskej pahorkatiny. Na čele jedného z nich, cirkevného zboru v Krajnom, stál Pavel Štefánik (1761 – 1831), ktorého v úrade vystriedal jeho synovec, tiež Pavel Štefánik (1798 – 1861). Jeho syn Pavel Štefánik (1844 – 1913), ako bolo už uvedené, sa stal farárom zakladateľom a hlavou neďalekého cirkevného zboru v Košariskách.¹⁹

Farárske postavenie v luteránskej spoločnosti, hoci skutočne išlo o elitnú pozíciu (najmä v prípade takéhoto trojgeneračného, tzv. Áronovho domu, akým bola rodina Štefánikovcov),²⁰ však samo osebe nevysvetľuje šľachtické správanie a aristokratický postoj. Takisto je známe, že v osadách Myjavskej pahorkatiny nežila žiadna významnejšia šľachtická vrstva, takže predstavitelia luteránskych farností skutočne tvorili najvyššiu vrstvu spoločenskej elity regiónu.²¹ Milan Rastislav Štefánik a jeho bratia však svoje elitné postavenie nevyvo- dzovali z existencie troch generácií evanjelických kňazov a intelektuálov: boli presvedčení, že ich rod je šľachtického pôvodu, a to nielen z matkinej,²² ale aj

16 Ústredný archív ECAV, Bratislava, Nitriansky seniorát, III/E, Cirkevné zbory E-8; E-9. Archív ev. a. v. seniorátu nitrianskeho. III. Administrácia. 3. Jednotlivé cirkve. 10. Košariská. Pavel Štefánik Jánovi Leškovi, 29. mája 1895

17 SNK LA, Pavel Štefánik Andrejovi Halašovi, 26. februára 1896, sign. 37 K 4.

18 Slovenský národný archív, osobný fond Milana Rastislava Štefánika (SNA MRŠ), i. č. 2. Csery György richtár, 5 srpna 1898. Vysvedčenie chudoby z obce Brezová.

19 PAULINÝ. *Dejepis Superintendencie Nitrianskej. Dľa starých i nových prameňov zostavil Ladislav Paulíny ev. farár v Prietři. Sväzok IV.* V Jasenovej 1894, s. 30-31; s. 81-84.

20 CSEPREGI. Ároni ház – a nepotizmus protestáns változata? In *Credo*, 2019, roč. 25, č. 3-4, s. 55-61.

21 Dobrým príkladom je historika, ktorú s veľkým potešením prifarbili maďarské noviny. Podľa nej sa kedysi zabávali s cigánskou hudbou tamojší oddaní slovenskí evanjelickí farári ako Ján Trokan, Boor a ďalší, ktorí boli úzko spätí so Štefánikovcami. Trokan, ktorý nepoznal pravidlá tohto druhu zábavy (napíal sa pri cigánskej hudbe a potom ani nezaplatil muzikantom), sa vraj s hudobníkmi pobil, následkom čoho sa strhla spontánna hromadná bitka. *Nemzet*, 15. 7. 1890, roč. 9, č. 2830; *Ellenzék*, 17. 7. 1890. roč. 11, č. 161.

22 Babička z matkinej strany pochádzajúca z neďalekého šľachtického rodu Hosszú, je v literatúre dobre známa. VARSÍK. Príspevok ku genealógii rodu Milana Rastislava Štefánika. In

z otcovej strany. Roku 1917 vraj Milan Rastislav Štefánik povedal Ferdinandovi Píseckému:

„Šlechta? My nesmíme šlechtu demokratisovati, nýbrž národ zaristokratisovati. [...] Můj otec byl šlechtic, zeman já jsem ze staré šlechtické rodiny, ale nedostal jsem se do společnosti ukazovaním na své šlechtictví, nýbrž svou prací.“²³

Aj jeho brat Igor Branislav Štefánik (1873 – 1940) v roku 1929 vo svojej dlhej recenzii knihy²⁴ dokazujúcej aj český pôvod Štefánikovcov tvrdil, že Štefánikovi vlastne neboli českým, ale uhorským šľachtickým rodom.²⁵

Zemiansky Štefánikovi?

Ale bolo to naozaj tak? Boli predkovia zakladateľa československého štátu z otcovej strany skutočne uhorskí šľachtici? Tieto otázky sa oplatí položiť už len preto, lebo sám Milan Rastislav Štefánik túto problematiku bližšie nevysvetľoval a aj jeho brat Igor Štefánik vo svojom spomínanom článku uviedol, že o šľachtickom pôvode ich rodu vlastne niet „úplne vierohodných dokumentov“.

Napriek tomu najstarší syn Pavla Štefánika obsírne vysvetľoval nespochybniteľné dôkazy ich šľachtického pôvodu, jeho argumenty treba preto preskúmať. Igor Štefánik podporil svoje tvrdenie o šľachtickom pôvode rodu najmä pripomenutím rodinnej spomienky spätéj s jeho starým otcom, starším Pavlom Štefánikom, farárom z Krajného (1798 – 1861). Namiesto dokumentov a listín (napr. armáles dokazujúci šľachtický pôvod) ako prvý uviedol dva dôkazy o pôvode jeho rodu: podpis a heraldickú pečať starého otca z otcovej strany.

Podľa Igora Štefánika totiž starý otec „*podpisoval sa spôsobom zemianskym »Štephányk«*“.²⁶ S touto interpretáciou je však spätých viacero problémov a len jedným z nich je, že pri dobovej neistej ortografii, najmä pred kodifikáciou jednotného slovenského spisovného jazyka v roku 1843, nemožno vyvodzovať ďalekosiahle závery o pravopise jedného mena.²⁷ Ďalším, väčším problémom tohto tvrdenia je, že je fakticky nepravdivé. Poznáme množstvo podpisov Pavla Štefánika st.: prvý z jeho ordinačnej autobiografie z roku 1822, keď sa ešte písal

Historica Slovaca. Academia Scientiarum et Artium Slovaca III. – IV. Bratislava 1945 – 1946, s. 216-222.

23 PÍSECKÝ. *Generál M. R. Štefánik*. Praha 1929, s. 38.

24 POLÍVKA. *Pamiatke Štefánikovej. Výbor článkov a úvahy*. V Lučenci 1929.

25 ŠTEFÁNIK. Rod Milana Rastislava Štefánika. In *Slovenské Pohľady*, 1929, roč. 45, č. 6-8, s. 500-502.

26 ŠTEFÁNIK, Rod Milana Rastislava Štefánika, s. 500.

27 Porov.: VARSÍK, Príspevok, s. 213.

ako *Stephanik*,²⁸ a niekoľko stoviek z 30. a 40. rokov 19. storočia z cirkevných matrík v Krajnóm, keď používal tvary *Stephanik* a *Stefanik* – pomerne nedôsledne – zmiešaným spôsobom. Svojich päť listov Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi podpísal v rokoch 1851 – 1852 už len ako *Stefanik*²⁹ a v roku 1860 jeho listy týkajúce sa protestantského patentu podpísal raz v tvare *Stefanik* a raz ako *Stefánik*.³⁰

Čo sa týka rodového erbu, situácia je podobná. Podľa popisu Igora Štefánika erb vyzerá takto:

*„[lev], ktorý stojí na zadných labách a v prednej drží palmu nad päťramennou korunou. Spodok a pravá strana pečati rúbená je rovinou a lesnatými kopcami, na samom spodku znázornená je rieka i menší potok, ktorý sa do nej vlieva. Na pečiatke je i monogram P. S., lebo v rode našom bola obyčaj, že prvorodenci nášho rodu dostávali meno Pavel“.*³¹

Táto pečať sa zachovala na listoch Pavla Štefánika Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi, na základe ktorých možno konštatovať, že popis erbu, ktorý uviedol Igor Štefánik je síce správny, ale značne zavádzajúci.³² Monogram *P. S.* totiž nielen „je i“ „na pečiatke“, ale je centrálnym, dominantným symbolom odtlačku pečate, ktorý je nielen v strede, ale zaberá väčšinu obrazu – lev držiaci palmovú ratolesť, koruna a iné zvyšné symboly sú len súčasťou výzdoby pečate, viditeľné úplne na okraji. A takýto odtlačok možno len ťažko považovať za šľachtický rodový erb. Keďže šľachtictvo bolo rodu udelená dedične, dve najdôležitejšie funkcie erbu boli jedinečnosť a dedičnosť, a preto sa v strede šľachtického erbu zvyčajne nachádza taký symbol (zvyčajne geometrická forma alebo štylizovaná postava), ktorý môže reprezentovať tradície rodiny odovzdávané z generácie na generáciu, ako aj kontinuitu šľachtického stavu. Samotné písmená sa tak na šľachtických erboch objavujú len zriedkavo a takmer vôbec nie ako ústredný symbol. A ak by monogram konkrétnej osoby bol symbolom šľachtického rodu, bolo by aj vtedy bezprecedentné, ak by veľa ľudí v danej rodine skutočne nosilo

28 Ústredný archív ECAV, Bratislava, Preddunajský dištrikt XVI. Ordinácia. Matriky ordinovaných 1811 – 1861. *Catalogus ordinatorum ad sacrum ministerium candidatorum a sequentibus superattendentibus*. XXVII.

29 Krajnó, evanjelické cirkevné matriky. Dostupné na: www.familysearch.org; SNK LA, Pavel Štefánik Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi 1851 – 1852, sign. 32 F 78.

30 Ústredný archív ECAV, Bratislava, Nitriansky seniorát, III/E, Cirkevné zbory E-8; E-9. Archív ev. a. v. seniorátu nitrianskeho. III. Administrácia. 3. Jednotlivé cirkve. 9 – Krajnó. Pavel Štefánik Samuelovi Teszákovi, 13. februára 1860; 29. novembra 1860.

31 ŠTEFÁNIK, Rod Milana Rastislava Štefánika, s. 500.

32 SNK LA, Pavel Štefánik Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi, 5. augusta 1851; 13. októbra 1851, sign. 32 F 78.

dané krstné meno.³³ (Nehovoriac o tom, že argument Igora Štefánika, že preto sa na pečati objavuje PS, lebo v rodine Štefánikovcov sa prvorođený syn vždy volal Pavel, je dosť problematický, ak vezmeme do úvahy, že medzi jeho bratmi bol aj samotný Igor Branislav – ktorý teda nie je Pavlom – najstarším synom).³⁴

Ak sa však pozrieme na ostatné symboly, ukáže sa, že v skutočnosti nie sú až také jedinečné a nespájajú sa ani zďaleka len so Štefánikovcami: palma, palmový list, päťcípá koruna ozdobená perlami a lev stojaci na dvoch zadných nohách, ktorý chráni korunu, boli vlastne stálymi elementmi erbov v blízkom okolí bydliska rodiny. Napríklad v erbe mesta Brezová je zobrazená palma, na pečati brezovského garbiarskeho cechu vidíme levy stojace na zadných nohách držiace z boku palmovú ratolesť a nad nimi je práve taká päťcípá koruna ako na Štefánikovej pečati.³⁵ A v zbierke Maďarského etnografického múzea je uložený habánsky džbán z Holiča, ktorého maliari tiež používali tieto tri symboly.³⁶

Najpravdepodobnejším riešením záhady je teda to, že obraz erbu vyrazený na pečatnom prsteni neznázorňuje erb šľachtického rodu Štefánikovcov, ale ide len o vlastnú, unikátnu pečať staršieho Pavla Štefánika, na ktorej obklopil svoj vlastný monogram s heraldickými symbolmi známymi v okolí a ktorá v podstate slúžila „len“ na sebareprezentačné účely krajnianskeho farára.

Okrem šľachtického mena a erbu však mohol byť dôležitým atribútom dokladajúcim šľachtictvo aj šľachtický majetok a k tomu mal čo povedať aj Igor Branislav Štefánik:

„O dávnom majetku Štefánikovcov počul som nielen od svojho otca – píše Igor Štefánik – ale i od jeho matky, našej babky Ludoviky [...]. Podľa jej i otcovho tvrdenia majetky nášho rodu pred belohorskou bitkou boli na okolí Senice, Holiča a čiastka i za Moravou. Lesy mali sme mať na okolí Sobotišťa, Vrboviec a Myjavu. Môj otec raz na prechádzke myjavskými vrškami upozornil ma bol na háj, o ktorom povedal, že bol majetkom na-

33 NYULÁSZINÉ STRAUB. Öt évszázad címerei. A Magyar Országos Levéltár (MOL) címerlevelein. Budapest 1999, s. 12-13; NYULÁSZINÉ STRAUB. *Magyarország címerkönyve. A heraldika alapjai*. Budapest, 2001, s. 13.

34 SNA MRŠ, kartón (k.) 1, i. č. 38. Výpis z matriky narodených celej rodiny Pavla a Albertíny Štefánikových, 1906.

35 VALIHORA. *Brezová. O minulosti Brezovej pod Bradlom pred rokom 1848*. Bratislava 2011, s. 128; s. 156.

36 Habánsky džbán s hovorovým erbom Jána Hrdličku. Dostupné na: https://gyujtemeny.imm.hu/gyujtemeny/bokaly-hrdlicska-janos-beszelo-cimerevel/11361?_gl=1*1rciceg*_ga*O-TY3MzI5MjQ3LjE2NTc2MzU4NTU.*_ga_D0224DRTWT*MTY1NzYzNTg1NC4xLjE-uMTY1NzYzNjQyOC4w (Na erb a totožnosť ma upozornila Mgr. Kristína Estera Szudová, ktorej touto cestou ďakujem za pomoc).

*šich dedov. Po belohorskej bitke majetok našej rodiny prepadol vraj konfiškácii.*³⁷

Branislav Varsik však v článku z roku 1945 toto tvrdenie hodnoverne vyvrátil a oprávnene pochyboval o tom, že by Štefánikovci mohli vlastníť majetky v týchto oblastiach. Zároveň našiel aj možné riešenie kontradikcie: v oblastiach uvádzaných Igorom Branislavom Štefánikom vlastnila pozemky rodina Hosszú, ktorá mala skutočne šľachtický pôvod. Z nej však nepochádzal starý otec z otcovej strany, ale stará mama (Zuzanna) z matkinej strany, rodená Hosszú.³⁸ Je teda pravdepodobné, že v rodinnej pamäti sa prelínali dejiny vetvy starého otca z otcovej strany a starej mamy z matkinej strany.

Varsik však nielenže presvedčivo poprel existenciu Štefánikovských majetkov, ale zistil aj to, že pokiaľ sa dá vystopovať rodokmeň Štefánikovcov (každopádne nie až tak ďaleko, len k praprastarému otcovi Milana Rastislava Štefánika, Michalovi Stephanikovi, narodenému v roku 1724), niet stopy po šľachtickom pôvode.³⁹ No ak si prelistujeme šľachtické lexikóny Ivána Nagya, Bélu Kempelela či Mártona Szluhu, nenájdeme meno Štefánikovcov (a ani jeho varianty: Štefánik/Stephanik/Stephanik/Stephanyk atď.).⁴⁰

Napriek tomu stojí za to odcitovať, ako si podľa Igora Štefánika spomínal jeho otec Pavel Štefánik na svojho otca. Podľa Igora totiž mladší Pavel Štefánik „*spomínal deda [...] vždy ako muža so zvláštnymi známkami charakteru zemianskeho*“. Na to Igor Štefánik uvádza, že „*Starý pán písaval a čítaval večer pri štyroch sviečkach. Jedna svieca mu bola niže hodnosti.*“

Zamlada vraj obliekal aj svojho syna do noblesných šiat, no obzvlášť názorným príkladom je aj fakt, že hoci starší Pavel Štefánik žil až do roku 1861, údajne odmietal nastúpiť do vlaku. Starnúci muž mal pravdepodobne odpor k parnej lokomotive, ktorá bola v tom čase považovaná za technologickú novinku, ale podľa jeho vnuka odmietol myšlienku cestovania po železnici preto, lebo vraj podľa neho „*Povoz pre zemäna bola štvorka, len v úradných cirkevných veciach uspokojil sa so záprahom dvoch koní. Železnica bola mu [teda st. Pavlovi Štefánikovi] len pre Židov a kupcov. Do takej spoločnosti sa on miešať nechcel.*“ Samozrejme, starší Pavel Štefánik asi v skutočnosti nemal na dvore svojej fary štvorkonský hintov – takýto luxus by si luteránsky farár zrejme ani nemohol

37 ŠTEFÁNIK, Rod Milana Rastislava Štefánika, s. 501.

38 VARSÍK, Príspevok, s. 210.

39 VARSÍK, Príspevok, s. 202-216.

40 NAGY. *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal. 10. kötet.* Pest 1863; SZLUHA. *Nyitra vármegye nemes családjai. 2. L-Sz.* Budapest 2005; KEMPELEN. *Magyar nemes családok 9. kötet.* Budapest 1915, s. 449.

dovoliť, a navyše by takéto svetské veci nedokázal zladieť so svojou profesiou.⁴¹ Vyjadrenie staršieho Pavla Štefánika o štvorkonskom záprahu bolo skôr vyjadrením akéhosi nároku a bolo poháňané túžbou zachovať si príslušnosť k šľachte. Ako napísal jeho vnuk: „[starší Pavel Štefánik] *trpko znášal chudobu, ktorá mu nedovoľovala žiť primerane v spoločnosti »seberovných«*. Preto sa i *uťahoval od kruhov zemianstva, ako mnohí iní kňazi-zemäni, ale vždy bol preto od týchto kruhov vážený a rešpektovaný*“.⁴²

Možno práve tu treba hľadať kľúč k záhade súvisiacej so šľachtictvom Štefánikovcov, riešenie napätia medzi rodinnou tradíciou načrtnutou Igorom Branislavom Štefánikom a historickým výskumom. Na prelome 18. – 19. storočia totiž šľachtické sebavedomie, šľachtická atitúda a ambícia šľachtického životného štýlu neboli nevyhnutne spojené so šľachtickosťou overenou listinami, ba nedostatok dokumentov by nemal byť prekážkou predošlých znakov. Počas tureckých vojen totiž mnohé rodiny prišli o svoj šľachtický armáles, a tak niekedy stačilo, ak človek svoj šľachtický pôvod preukázal svedkami, že on alebo jeho otec, či starý otec žili a boli vychovávaní šľachtickým spôsobom. To, že šľachtickosť, ktorá sa nedala overiť papiermi, pre mnohých ľudí v tom období znamenala veľa, ukazuje napríklad aj to, že na šľachtickom povstaní (insurekcie) v roku 1809 sa často zúčastňovali aj takí ľudia, ktorí by – v právnom zmysle, bez šľachtického osvedčenia – neboli povinní tak urobiť. Ašpirácia patriť do šľachtickej elity pre nich nahradila základnú potrebu osobnej bezpečnosti a fyzickej integrity, ktoré sú vo vojne evidentne ohrozené. Neskôr, po roku 1848, po zániku stavovskej spoločenskej štruktúry z verejnoprávneho hľadiska, mentálne stavovstvo žilo naďalej. Privilégiá síce zanikli, no spoločensko-politická a identitotvorná hodnota pôvodu šľachty, posilnená genealogickým povedomím, zostala.⁴³ A túto mentálnu atitúdu môžeme sledovať aj u otca bratov Štefánikovcov, teda u Pavla Štefánika ml.

41 Čo sa týka skromnosti životného štýlu luteránskeho farára, stojí za to citovať napr. Ludovíta Haana, ktorý dokonca namietal voči jednoduchým letným odevom svojho kolegu, keď mal bohoslužbu v inej farnosti: „*Kým som sedel v kostole na kňazskom kresle, muž v strednom veku s fúzmi a bielym klobúkom, oblečený v letných bielych plátených nohaviciach a saku, kráčal priamo ku mne. Myslel som si, že to bol cirkevník, ale to bol kňaz, ktorý sa za ten čas vrátil z filiálky. Nehovorím o fúzoch: Aj náš Pán mal vraj fúzy a bradu. Ale čo sa týka oblečenia, kňaz by si mal stále zachovať dekórum, nosiť čierne oblečenie. [...] my, kňazi, rúbeme drevo pod sebou, keď v oblečení sme blázni sveta.*“ HAAN. Haan Lajos békéscsabai evang. lelkész naplója. In KATONA a DEMMEL, ed. „*aki tót pap létére is magyar író*“. Haan Lajos emlékiratai és levelezése. Békéscsaba; Budapest 2017, s. 141.

42 ŠTEFÁNIK, Rod Milana Rastislava Štefánika, s. 501.

43 Som vďačný Ágostonovi Nagyovi za jeho rady v tejto oblasti. Pozri ešte: TÓTH. A rendi norma és a „keresztényen polgárisodás“. Társadalomtörténeti esszé. In *Századvég*, 1991, č. 2–3, s. 75–130.

Farár a poľovník

Životný štýl mladšieho Pavla Štefánika zrejme nemal nič spoločné so šľachtou, keďže košariský farár bol taký chudobný, že si nemohol dovoliť platiť predplatné ani za *Národné noviny*.⁴⁴ Jeho syn paradoxne uviedol: „*Mŕj otec byl šlechtic.*“ Vladimír Polívka, manžel jeho vnučky Oľgy Hajtšovej, o Pavlovi Štefánikovi totiž píše:

„musim tiež spomenúť druhej lásky jeho – poľovačky. Rád poľoval: mal časť revíru v prenájme od obce Brezovej. [...] Keď sa vyberal na poľovačku, to bolo ako keď sa strojil na veľkú výpravu. Mal dobré čižmy, primeraný teplý odev a typický poľovnícky klobúk, prirodzene aj pušku.⁴⁵ Keď bol zvolený dekanom, rád sa po vizitáciách vypytoval učiteľov, aké majú zábavy. A poľovníkov mal úprimne rád. Raz sa vrátil z vizitácie z Pustej Vsi a celý rozrušený zvestoval Bertinke, že je tam učiteľom akýsi Hajtš, Nmec zo Spiša, ale znamenitý poľovník. a povolal ho aj [na] poľovku“.

Poľovnícke priateľstvo sa skončilo tým, že Nmec Hajtš si zobral za ženu Oľgu, jednu z dcér slovenského farára. Polívka k tomu dodáva, že poľovníctvo bolo úzkym putom medzi svokrom a zaťom aj neskôr: „*Poľovačka obzvlášť upevňovala intímny pomer medzi zaťom a svokrom, ačpráve v tarokách si často-krát neporozumeli.*“⁴⁶

Polívka teda jasne píše, že pre Pavla Štefánika nebolo poľovanie akousi nevyhnutnosťou, ktorou by si dopĺňal svoj skromný kňazský príjem mäsom z diviny, ale oveľa viac zábavou, koníčkom, rituálom, prostriedkom na nadväzovanie a udržiavanie spoločenských vzťahov. Lov pre potešenie bol v tej dobe záľubou predovšetkým šľachtickej spoločnosti.⁴⁷ Pred rokom 1848 bolo právo poľovníctva vyslovene šľachtickou výsadou. Zákon napríklad zakazoval poľovať sedliakom, dokonca nemohli vlastniť ani lovecké pušky či poľovnícke psy. Pritom šľachtici mohli poľovať aj na majetkoch iných šľachticov. Roku 1848 bolo síce spolu s výsadami šľachty zrušené aj privilégium poľovníctva,⁴⁸ ale keď sa otázka po desaťročiach vyriešila, právo poľovať bolo stále viazané na vlastníctvo pôdy (z tohto dôvodu potreboval aj Pavel Štefánik povolenie z Brezovej na poľovačku v pohraničí). A hoci sa teoreticky otvorila možnosť lovu aj pre meštianske

44 SNK LA, Pavel Štefánik Andrejovi Halašovi, 4. septembra 1903, sign. 37 K 4.

45 Štefánik používal najbežnejší typ vtedajšej loveckej pušky, brokovnicu (flintu), ktorá sa dala použiť nielen na raticovú zver, ale aj na malú a pernatú zver. SNK LA, Pavel Štefánik Jánovi Cádrovi, 10. augusta 1906, sign. 55 F 24.

46 POLÍVKA, Pamiatke Štefánikovej, s. 33-34.

47 JAKSA. Vadászó nemesekek és úri vadászok. A vadászati szerepének változása a XVIII-XIX. században. In *Honismeret*, 1997. roč. 25, č. 1, s. 28.

48 CSÖRE. *A magyar vadászat története*. Budapest 1994, s. 150-152, 193, 201-216.

vrstvy,⁴⁹ už pred prvou svetovou vojnou bol rozšírený názor, že „*poľovníctvo nie je nič iné ako prekonaný pozostatok feudálnych čias, barbarská inštitúcia, ktorá nie je ničím iným ako výsadou niekoľkých výnimočných ľudí*“.⁵⁰ Zaujímavou otázkou je, prečo sa Pavel Štefánik, ktorý si od maďarskej politickej elity udržiaval značný odstup, chcel vo svojich voľnočasových aktivitách podobať na šľachtnú elitu? Môžeme sa domnievať, že jeho vášeň pre lov mohla byť určitým druhom prejavu pripútanosti k údajnému šľachtickému životnému štýlu jeho predkov.⁵¹

V súhrne: šľachtickosť Štefánikovcov nemožno overiť v zmysle verejného práva a navyše, ak veríme výsledkom výskumu Branislava Varsika, môžeme túto možnosť úplne vylúčiť. Chýbajú síce materiálne dôkazy (erb, armáles, šľachtický majetok), no šľachtický postoj, šľachtický životný štýl, túžbu zakotviť sa v ušľachtilej spoločnosti možno podložiť na základe prameňov nielen v prípade Pavla Štefánika staršieho, narodeného na prelome 18./19. storočia, ale aj v prípade jeho syna, ktorý sa venoval medzi kňazmi dosť nezvyčajnej vášni: lovu. Je to, samozrejme, vzrušujúca a nateraz nezodpovedateľná otázka, ako a prečo táto túžba Štefánikovcov spájať sa so šľachtou – okrem odmietnutia väčšiny výhod a privilégií – prežívala aj v 19. a 20. storočí. Faktom však je, že pre údajnú aristokraciu Milana Rastislava Štefánika neexistuje lepšie vysvetlenie ako tento ťažko interpretovateľný, ale jasne registrovateľný nárok. Preto stojí za to pozorovať túto pripútanosť k vznešenej sociálnej sieti na konkrétnom príklade, v akcii.

II.

Považský nabob a jeho rodina

To, že Štefánikovci boli nejakým spôsobom naozaj spätý so šľachtickou spoločnosťou regiónu, možno sledovať aj pri sledovaní životných osudov Milana Rastislava Štefánika. Medzi desiatkami tisícov listov, ktoré sú umiestnené v Štefánikovej pozostalosti, sa nachádzajú listy z Uhorska takmer výlučne od jeho rodiny a slovenských priateľov. Vzácnu výnimku tvoria desiatky listov od jednej uhorskej šľachtickej rodiny, písané s obzvlášť priateľským tónom v rokoch bez-

49 Poľovníctvo ako jeden z charakteristických znakov elity uvádza napr. Klement. A 19. század végi gazdasági elit és a „nemzet”. In CIEGER, ed. *Kötőerők. Az identitás történetének térbeli keretei*. Budapest 2009, s. 160, s. 176.

50 Csöre Pál cituje časopis *Vadászlap* z roku 1911. CSÖRE, *A magyar vadászat története*, s. 216.

51 Možno stojí zato uviesť paralel s Ľudovítom Štúrom, ktorý bol tiež vášnivým poľovníkom (a ako je známe, napokon zahynul pri nehode na poľovačke). Zároveň treba dodať, že nelovil pre spoločenskú prestíž, ale preto, že si túto zábavu obľúbil ešte v mladosti, keď bol zamestnaný ako správca panstva Zayovcov. HURBAN. *Ľudovít Štúr. Rozpomienky*. Bratislava 1959, s. 46. O tom pozri ešte: DEMMEL. *Ľudovít Štúr. Zrod moderného slovenského národa v 19. storočí*. Bratislava 2015, s. 105-117.

prostredne pred prvou svetovou vojnou. Prekvapujúce je už aj to, že ide o šľachtický rod, ktorý stelesňoval doslovne takmer všetko (teda archetyp džentrickej rodiny, ktorá zneužíva svoju moc a privilégiá, odvoláva sa len na rodové meno, je nezodpovedná, skorumpovaná a v neposlednom rade aj protislovenská), kvôli čomu Štefánik vo veku 18 rokov opustil svoj rodný kraj, Uhorsko. Aby sme tento rozpor vyriešili (a umiestnili ho do skladačky ako jeden z mála existujúcich kúskov vzťahov medzi Štefánikovou rodinou a miestnou šľachtickou spoločnosťou), mali by sme v prvom rade spoznať históriu rodu Ocskayovcov.

Postava niekdajšieho bohatého šľachtica, ktorý stratil svoje majetky predovšetkým v dôsledku svojho prepychového a márnotravného životného štýlu a ktorý sa navyše rôznymi trikmi, klamstvami a podvodmi snažil zachovať svoj niekdajší životný štýl, je z maďarskej krásnej literatúry dobre známa. Hoci maďarskí súčasníci, napr. Kálmán Mikszáth, zobrazili túto vrstvu síce s jemnou iróniou, no zároveň s veľkou dávkou sympatií a porozumenia,⁵² v reálnom živote, ako to môžeme vidieť aj u Ocskayovcov, sa však vynára svet s oveľa temnejšími tónmi.

História rodu Ocskayovcov⁵³ sa začína Rudolfom Ocskayom starším. Narodil sa v roku 1814 a ako trojročný prišiel o rodičov. Študoval na piaristickom gymnáziu v Nitre a potom na súkromnom vyššom hospodárskom inštitúte v Magyaróvári. Po ukončení štúdií si rýchlo našiel cestu do administrácie Nitrianskej stolice. Už ako 23-ročný sa stal čestným podnotárom,⁵⁴ o tri roky neskôr hlavným slúžnym okresu Nové Mesto nad Váhom⁵⁵ a ako 31-ročný druhým podžupanom.⁵⁶ Roku 1848 bol prednostom stolice ako prvý podžupan a na tomto poste zotrval aj vtedy, keď moc v stolici prevzali cisárske vojská.⁵⁷ Roku 1850 bol na čele bratislavskej župy⁵⁸ a od roku 1864 opäť hlavným županom v Nitrianskej stolici.⁵⁹ Dvaja z jeho troch synov, Rudolf a István, sa stali parlament-

52 „A predsa je všetko preč.“ Pál Behenczy, literárna postava, minul celý svoj majetok na ľahké devy a čertove obrázky. MIKSZÁTH. *Beszterce ostroma*. [online]. <https://mek.oszk.hu/00800/00899/00899.htm>

53 Za zmienku stojí, že Ocskayovci boli v 18. – 19. storočí v uhorskej politike a verejnom živote pomerne známou rodinou. THALY. *Ocskay László II. Rákóczi Ferencz fejedelem brigadérosa és a felső-magyarországi hadjáratok 1703–1710. Történeti tanulmány. I-II*. Budapest 1905; FOLLAJTÁR. Ocskay László gyermekeiről. In *Turul*, 1926, s. 17-18; FOLLAJTÁR. Az Ocskói Ocskay-család I. In *Turul*, 1930, s.1-20.

54 *Hazai s̄ Külföldi Tudósítások*, 17. 5. 1837, roč. 32, č. 40, s. 314.

55 *Jelenkor*, 7. 11. 1840, roč. 9, č. 90, s. 358.

56 *Budapesti Híradó*, 30. 12. 1845, roč. 2. č. 310, s. 424.

57 NAGY. *Nyitra megye helyirása*. Komárom 1864, s. 73-74.

58 *Pesti Napló*, 8. 4. 1850, roč. 1, č. 24.

59 NAGY, *Nyitra megye helyirása*, s. 80.

nými poslancami a jeho vnuk István sa priženil do rodiny ministerského predsedu Menyhérta Lónyayho. Starší Ocskay sa medzitým stiahol z verejného života a venoval sa správe svojich majetkov, medzi ktoré patrili Bučany, Borovce, Očkov a niekoľko ďalších obrovských majetkov. Ocskayovské majetky zaberali viac ako 10 000 jutár, a preto sa v tom čase Rudolf Ocskay nazýval aj považským nabobom.⁶⁰

Keď sa však Štefánik dostal do kontaktu s Ocskayovcami, po obrovskom majetku už nebolo ani stopy. Podľa najčastejšie spomínaného príbehu sa rodina ocitla v úpadku kvôli nerozvážnemu baníckemu podnikaniu. Rudolf Ocskay starší vraj bez skúseností a kompetencií kúpil baňu, mysliac si, že z nej vyťaží značné množstvo mramoru. Baňa nakoniec nepriniesla žiadny zisk, no kúpna cena a dlhoročná prevádzka Ocskaya finančne zruinovali.⁶¹

O obrovský majetok však zrejme neprišiel len v dôsledku jednorazového zlého rozhodnutia, ale taktiež aj vďaka nákladnému spôsobu života rodiny. Napríklad:

„O Ocskayovej zábave, ktorá trvala niekoľko dní, sa rozprávali legendy a pamätníci z Piešťan si ešte pamätajú časy, keď sa v uliciach mesta objavil slávny elegantný Ocskayov povoz so štyrmi koňmi a jazdil do kaštieľa grófa Erdődyho z Veľkých Piešťan. Ocskay medzitým dokonca založil závodnú stajňu, ktorá tiež pohltila horibilný majetok.“⁶²

Od 80. rokov 19. storočia sa už aj v tlači hovorilo o pochybných záležitostiach kedysi slávnych Ocskayovcov, ich škandály mali už celokrajinský ohlas. Dva z nich si zaslúžia väčšiu pozornosť.

Prvým je príbeh podvodu, ktorý sa odohrával pred verejnosťou celej krajiny. Brat staršieho Rudolfa Ocskaya, Ágoston Ocskay, totiž zomrel vo februári 1881 a zanechal po sebe asi polmiliónový majetok. Keďže nezanechal závet, peniaze, ktoré v tom čase predstavovali úžasnú sumu, by zdedili dvaja ľudia: Rudolf Ocskay starší a dcéra tretieho, už tiež zosnulého brata Ocskaya (neter Rudolfa). Ocskay však poslal svojich synov k neteri, aby jej povedali, že ich zosnulý strýko urobil závet a za jediného dediča označil ich otca, svojho brata, Rudolfa Ocskaya. Na dôvažok dodali, že ich otcovi záleží na osude netere, a preto ju nechce napriek „závetu“ úplne zbaviť dedičstva, a tak ponúka 30 000 forintov, ak odstúpi od súdneho sporu o dedičstvo. Rudolfova neter prijala „veľkorysú“

60 g. g. [Gerenday Géza]. Nemlétező erdélyi márványbányák miatt vesztette el mamut-vagyonát Ocskay Rudolf, a Vágvölgyének utolsó nábobja. In *Pécsi Napló*, 1939. március 1, roč. 48, č. 49, s. 6; Gerenday. Miért úszott el az egykori Ocskay-vagyon? Springer báró versenyistáló tulajdonos mentette meg a családot. In *Ellenzék*, 1938. szeptember 25, roč. 59, č. 218.

61 g. g. Nemlétező, s. 6; Gerenday, Miért úszott el, č. 218.

62 g. g. Nemlétező, s. 6; Gerenday, Miért úszott el, č. 218.

ponuku, no čoskoro sa dozvedela, že ju strýko a bratrance podviedli.⁶³ Zažalovala ich, no nakoniec dohodli sa na mimosúdnom vyrovnaní a žena sa namiesto jej prislúchajúcich 250-tisíc forintov uspokojila so 100-tisíc forintmi.⁶⁴ Nie je irelevantné (a najmä nie z hľadiska nášho príbehu), že vedením sporu poverila „*Mihály* *Mudronya, prešporského advokáta*“, teda v tom čase známeho popredného predstaviteľa slovenského národného hnutia Michala Mudroňa (ktorý, ako uvidíme ďalej, bol v úzkom kontakte aj s rodinou Pavla Štefánika).⁶⁵

No ani ďalší príbeh nevrhá dobré svetlo na Ocskayovskú rodinu. Syn Rudolfa Ocskaya, bývalý poslanec parlamentu István Ocskay, sa krátko po tomto podvode zoznámil s anglickou operetnou speváčkou Alvinou Busettiou. Požiadal ju o ruku a boli zasnúbení šesť rokov. Speváčka si však zlomila nohu, čo ukončilo jej kariéru, a tak sa téma manželstva stala aktuálnou. Vtedy vyšlo najavo, že István Ocskay sa nielenže nechcel oženiť, ale prehral v kartách cennosti (v hodnote asi 20 000 zlatých), ktoré mu kedysi zverila do opatery jeho snúbenica na znak dôvery. Nasledovala vyšetrovacia väzba a ďalší súdny spor.⁶⁶

Úplný finančný kolaps zastihol rodinu až o desaťročia neskôr, na samom začiatku 20. storočia: v prvých rokoch storočia sa vzhľadom na ich dlhy vydražilo doslova všetko, čo vlastnili, a zato, že sa nestali bezdomovcami, mohli vďaka len štedrému daru. Viedenský bankár, ktorý kúpil nitrianske rodinné majetky, sa zľutoval nad zúboženou rodinou a dovolil im až do vymretia rodu užívať kaštieľ v Borovciach spolu s okolitým 20-jutrovým sadom. A tak v kaštieli, ktorý im zostal, mohli ďalej žiť dedičia Rudolfa Ocskaya, jeho synovia Rudolf a István a ich deti István, Mária a Riza, keďže 89-ročný Rudolf Ocskay krátko po dražbe zomrel.⁶⁷

Spomínaný povestný štvorkoňový Ocskayov povoz si však v kôlni na vozy patriacej ku kaštieli v Borovciach neoddychol ani potom: na jeseň roku 1907 sa objavil aj s livrejovaným kočišom pred farou v Košariskách.

Dojatie súperi

Štefánikova matka Albertina Jurenková v liste napísanom 4. novembra 1907 oznámila svojmu synovi žijúcemu v Paríži: „*Nedávno sme mali vzácneho hos-*

63 Podvod bol, samozrejme, mimoriadne transparentný, keďže kráľovský súd v Nitre začiatkom apríla oznámil, že Ágoston Ocskay zomrel bez závetu a jeho zákonnými dedičmi sú Rudolf Ocskay a jeho neter. *Budapesti Közlöny*, 14. 4. 1881, roč. 15, č. 85, s. 31.

64 Noviny *Nyitramegyei Közlöny* sa snažili zachrániť, čo sa zachrániť dalo a žalobu interpretovali ako obyčajný rodinný spor skôr s menším ako väčším úspechom. *Nyitramegyei Közlöny*, 24. 2. 1884, roč. 4, č. 8.

65 *Magyar Polgár*, 27. 4. 1881, roč. 15, č. 94; *Fővárosi Lapok*, 24. 4. 1881, roč. 18, č. 93, s. 517.

66 *Pesti Hírlap*, 14. 4. 1888, roč. 10, č. 104.

67 g, Nemlétező, s. 6; GERENDAY, Miért úszott el, č. 218.

ťa – Ockayiho [!] s apkom sa velice objímali a k slzám boli obidva pohnutí.“⁶⁸ Jurenková teda v liste svojmu synovi oznamovala, že faru vzdialenú desať kilometrov vzdušnou čiarou navštívil Rudolf Ocskay mladší, syn považského naboba, a že obaja boli takí dojatí, že sa opäť vidia, až mali slzy v očiach.⁶⁹ O samotnom stretnutí už nič viac nenapísala, čo môže znamenať, že jej synovi bolo jasné, prečo Ocskay navštívil Pavla Štefánika, a prečo boli muži, obaja vo veku 63 rokov, zo stretnutia dojatí. To je záhada, ktorá by bola sama osebe zaujímavá, no ak sa pokúsime zrekonštruovať ich predchádzajúci vzťah, prekypujúce emócie oboch mužov – ktorí vlastne (teoreticky) boli celý život nezmieriteľní protivníci – sa stanú ešte nepochopiteľnejšími.

Kým sa však dostaneme k vzťahu Štefánika a Ocskaya, mali by sme sa posunúť v čase o šesť desaťročí späť. Pretože, ako už bolo uvedené, v roku 1848 bol Rudolf Ocskay st. zástupcom ústrednej moci v Nitrianskej stolici, teda prvým podžupanom a teda aj tým, kto konal v mene stolice a inicioval proces proti Ľudovítovi Šulekovi.⁷⁰ Šulek nebol nikto iný ako kaplán Jozefa Miloslava Hurbana, ktorý na jar 1848 priniesol Hurbanom sformulované slovenské požiadavky pred vedenie stolice – v dôsledku čoho bol okamžite zatknutý a stíhaný. Šulek bol švagrom krajňanského farára Pavla Štefánika st. a zo žalára sa nikdy nedostal: zomrel na cholera v lete 1849 za múrmi hradného väzenia v Komárne.⁷¹ Navyše, spomedzi bratov krajňanskej farárky nezomrel ako prvý: jeho mladšieho brata Viliama Šuleka maďarskí vojaci na jeseň roku 1848 odvliekli práve z krajňanskej fary a krátko nato ho obesili za vzburu.⁷² Vtedy štvorročný obyvateľ fary Pavel Štefánik ml., ktorý v krátkom čase prišiel o dvoch strýkov, sa chcel postaviť proti Maďarom s dreveným mečom a považoval Hurbana za najväčšieho hrdinu.⁷³

No ani neskoršie etapy života malého Pavla (a vtedy tiež štvorročného Rudolfa) nevysvetľujú toto dojímavé stretnutie na košariskej fare v roku 1907, keďže

68 SNA MRŠ, i. č 62. Korešpondencia pre M. R. Štefánika od jeho matky Albertiny, rod. Jurikovej [sic!]. Albertina Jurenková Milanovi Rastislavovi Štefánikovi 4. 11. 1907.

69 MAŤOVČÍK, ed. *Slovenský biografický slovník* 5. Martin 1992, s. 512; Dostupné na: www.familysearch.org Katolícke cirkevné matriky, Borovce 1844.

70 RAPANT. *Slovenské povstanie roku 1848–49. Dejiny a dokumenty*. I/2. Martin 1937, s. 421-422.

71 MAŤOVČÍK, *Slovenský biografický slovník*, s. 545; VONGREJ. Ľudovít Jaroslav Šulek. In VONGREJ, ed. *Keby si počul všetky tie víchrice...: výber neznámej slovenskej poézie z polovice 19. storočia*. Bratislava 1966, s. 325-327.

72 BARTOŇOVÁ. *Vilko Šulek, Karol Holuby a ich úloha v Septembrovom povstaní v roku 1848*. Hlohovec 1968.

73 ŠTEFÁNIK. Mój brat generál dr. Milan Rastislav Štefánik. In *Štefánik. Kniha prvá: spomienky a postrehy*. Ed. Smrek, Osuský a Pavlů. Praha; Bratislava 1938, s. 43; VARSÍKOVÁ. Doma si spomíname. In BARTUŠEK, ed. *Štefánik. Kniha 2., Vzpomínky, dokumenty a jiné příspěvky*. Praha 1938, s. 58-59.

(už ako dospelí) obaja sa – síce na opačnej strane – desaťročia aktívne zapájali do miestnej politiky. Rudolf Ocskay bol totiž vo viacerých volebných obdobiach parlamentným poslancom v miestnom volebnom obvode Vrbové. Zvíťazil tu v rokoch 1869, 1872, 1875,⁷⁴ 1878 a 1881,⁷⁵ až v roku 1884 ho porazil kandidát antisemitskej strany Ferenc Komlósy. Ocskay sa však aj naďalej niekoľkokrát nominoval, no už bez výsledku.⁷⁶ Aj keď maďarské noviny (tesne pred jeho porážkou v roku 1884) písali, že tu, vo Vrbovom („v starodávnom hniezde Ocskayovcov“) „zbožní luteráni“⁷⁷ iné meno ani nepoznajú, Ocskayove víťazstvá boli málokedy ľahké a bezkonfliktné – a jeho protivníci väčšinou pochádzali spomedzi prívržencov slovenského národného hnutia.

Napríklad v roku 1869 bol Ocskayovým protikandidátom Ján Francisci,⁷⁸ ale Ocskay získal presne 1437 z 1437 hlasov.⁷⁹ Toto číslo však samo osebe odhaľuje volebný podvod: ak by skutočne chcel každý voliť Ocskaya, podľa vtedajších zvyklostí a právnych predpisov sa hlasovanie konať nemalo: Ocskaya by mohli verejne vyhlásiť za víťaza jednohlasne, bez hlasovania. Nevieme, prečo volebná komisia, ktorá pri absencii protihlasov mohla voľby uskutočniť za pol hodiny s aklamáciou, sa rozhodla vykonať hlasovanie podľa mena, čo podľa dobových skúseností zvyčajne trvalo viac ako 24 hodín. Spomienky Jána Bellu, ktorý Francisciho odporučil za poslaneckého kandidáta, nám na to dávajú odpoveď:

74 *Politikai Ujdonságok*, 14. 7. 1875, roč. 21, č. 28, s. 296; *Politikai Ujdonságok*, 8. 9. 1875, roč. 21, č. 36, s. 384.

75 *Fővárosi Lapok*, 28. 6. 1881, roč. 18, č. 145, s. 847.

76 *Politikai Ujdonságok*, 2. 7. 1884, roč. 30, č. 27, s. 370.

77 *Budapesti Hírlap*, 20. 7. 1884, roč. 4, č. 199.

78 O voľbe pozri ešte: LA SNK, Jozef Boor Michalovi Boorovi, 30. januára 1869, sign. 10 A 119; *Pesti Napló*, 12. februára 1869, roč. 20, č. 5549; Ján Francisci Jánovi Mallému, 17. mája 1869. In *Listy Jána Francisciho 2. 1851 – 1902*. Martin 2004, s. 104; LA SNK, Ján Mallý Jánovi Franciscimu, 20. februára 1869; LA SNK, Ján Mallý Jánovi Franciscimu, 27. novembra 1869, sign. 207 A 11. Pozri aj správu v *Pešťbudinských vedomostiach*: „Nebolo však potrebné P. Bellovi (učiteľovi v Kostolnom) iba niekoľko slov a významné meno ‚Ján Francisci‘ spomenúť — už jedným hlasom medzi prevolávaním na slávu, tenže slavný muž za nášho vyzvat sa majúceho kandidáta zvolený, za program ale jeho život prijatý zostal. Výzývajúca listina sa ihneď sosnovala, podpisom predsedy a zápisníka opatrla a na patričné miesto ešte v ten deň odoslala. Volil sa potom výbor, a zvolilo sa asi 40 výborníkov, z ktorých každý vo svojom zvláštnom okrese (tam, kde býva) čírym upovedomovaním a presvedčovaním za nášho kandidáta účinkovať povinný bude. [...] Kandidujú tu, jako vôbec známo, pp. Bór a Ocskay Rudolf, poslední štedrou rukou a s plagatmi, avšak doteraz s veľmi nejistým výsledkom, — plagáty pomaly miznú. V Brezovej, Kostolnom, vo Vadovcách a Višňovom čvargy nielo pražiadnej, na Myjave ukázalo sa asi dvadsať starých bojovníkov notárových, čo pod zástavou Ocskaya s vinnými flašami po meste eljenujú a hajduchuju, s ktorými ale držať každý statočný občan sa hanbí.“ *Pešťbudinske vedomosti*, 10. 2. 1869, roč. 9, č. 12.

79 Štátny archív Nitra, (ŠAN) Nitrianska župa I. ŽV a ŽMV e) Ústredný volebný výbor, Zápisnica o priebehu volieb, 1869.

podľa neho Francisciho voliči nesmeli vstúpiť do volebnej miestnosti, pretože ich armáda, zriadená stoličnou vrchnosťou, jednoducho zastavila na hraniciach mesta.⁸⁰

Od roku 1875, po zlúčení dovtedy vládnucej Deákovej strany a Ľavicovej strany Kálmána Tiszu (tzv. *Balközép*), už Ocskay síce nesedel v laviciach vládnucej (Liberálnej) strany, ale medzi poslancami opozície, avšak Liberálna strana, ktorá v tom čase vládla krajine, nepostavila proti nemu protikandidáta. Dobová tlač tento fakt vysvetľovala tvrdením, že to robili preto, „*aby s využitím konkurenčných strán nezačali konať a následne vyhrať národovci*“.⁸¹ Výsledok nebol prekvapivý: ako sme už uviedli, Ocskay zvíťazil v rokoch 1875 a 1878. Roku 1881 opäť dostal súpera z tábora slovenského národného hnutia a porazil „*veľkou väčšinou panslavistického Michala Mudroňa*“.⁸² Ocskay týmto víťazstvom teda porazil toho Michala Mudroňa, ktorý ako advokát v tom istom roku zastupoval grófkú La Rochelle, Ocskayovu sesternicu, pred súdom v Prešporku, v kauze podvodu vysokej hodnoty vedenej proti Ocskayovmu otcovi a bratom (t. j. Rudolfovi Ocskayovi st., Istvánovi Ocskayovi a Jenőovi Ocskayovi) v uvedenej žalobe.⁸³ Desať rokov predtým ten istý Michal Mudroň ako advokát obhajoval Pavla Štefánika a evanjelických veriacich z Košarísk v súdnom spore za osamostatnenie sa cirkevného zboru z Košarísk od materskej cirkvi v Brezovej.⁸⁴

Pavel Štefánik, ktorý bol v okolí známy ako angažovaný Slovak, v týchto voľbách síce nekandidoval, no podľa spomienok jeho príbuzných patril počas volieb k najaktívnejším kortešom slovenských kandidátov. Podľa Vladimíra Polívku, manžela jeho vnučky, spomínanej Oľgy Hajtšovej:

*„K politickým bojom, najmä agitačným, skladal niekedy veľmi vtípné popevky; na slovenských kandidátov boli nadšené, na vládných (maďarských alebo maďarónskych) rázu satirického. [...] Keď boli voľby, vždy viedol svojich cirkevníkov na slovenskú stranu. V tejto veci bol dôsledný, charakterný a čestný. Nikoho sa nebál, neznal kompromisov alebo ústupkov vo veciach národných.“*⁸⁵

80 SNK LA, Bella, Ján Pravdolub: Zápisky (miesto denníka), sign. 38 E 13.

81 *Pesti Hírlap*, 1. 6. 1884, roč. 6, č. 151.

82 *Fővárosi Lapok*, 28. 6. 1881, roč. 18, č. 145, s. 847.

83 *Magyar Polgár*, 27. 4 1881, roč. 15, č. 94.

84 Archív evanjelického cirkevného zboru v Košariskách, Tomáš Šefca Michalovi Mudroňovi, 20. augusta 1868.

85 POLÍVKA. Pamiatke Štefánikovej, s. 38. O tom pozri ešte: SNA MRŠ, k. 4; i. č. 61. Pavel Štefánik Milanovi Rastislavovi Štefánikovi, 22. júna 1906; SNK LA, Július Markovič: Posledné slovo. Michal Bodický – Pavel Štefánik – Ján Lichner – Štefan Štefánik Samo Gavora Janov: Osvedčenie predákov slovenskej národnej strany vrbovsko-myjavského okresu. Modra 1910. Sign. 173 AA 12.

Jeho ďalšia vnučka Zora Ivanková vykresľuje možno ešte plastickejší obraz:

„V nedeľu po službách Božích na Košariskách – pamätám sa, ako sme musely byť v dome ticho, keď u Dedenka v takzvanej kancelárii boli návštevy cirkevníkov, ktorým sa, nie s malou obetavosťou pre národnú vec, starý otec venoval. Poučoval, presviadčal, debatoval od človeka k človeku [...] Ctili si Dedenka veľmi – dôverovali mu a verili na slovo. Neraz však zažil v tejto práci i nepríjemné chvíle. Stalo sa pri voľbách r. 1906, že rad ovenčených vozov – všetci cirkevníci do chlapa, s hudbou a slovenskou zástavou – čakal pred košarišskou farou. Dedenko si ich totiž vždy sám zaviadol odovzdať hlasi. Nadšenie za národného kandidáta bolo veľké a čakali už len na Dedenka. Tu príde na faru posol so zvesťou, že národný kandidát odstúpil. [...] Dedenko zbledol ako stena. Ako to mám tým ľuďom teraz oznámiť? Ako sa im mám do očí podívať? A on, vždy rozhodný a energický človek, sedel zlomený, bezradný.“⁸⁶

Na základe toho všetkého by sme predpokladali, že Štefánik nikdy nehlasoval za protikandidáta poslancov Slovenskej národnej strany, za Rudolfa Ocskaya. Situácia však zďaleka nie je taká jednoduchá. Ak si prelistujeme zápisnice a zoznamy voličov volieb vo Vrbovom z týchto rokov, meno Pavla Štefánika nájdeme na dvoch miestach (preto len na dvoch, lebo Štefánik bol v roku 1869 ešte kaplánom v Myjave a od 70. a 80. rokov 19. storočia poznáme len dva zoznamy voličov z volebného obvodu, z roku 1872 a 1878). Na týchto dvoch zoznamoch ale figuruje meno Pavla Štefánika medzi voličmi Rudolfa Ocskaya.⁸⁷ Ako možno vysvetliť túto zdanlivú anomáliu? Zneužitie mena Pavla Štefánika či dopísanie jeho mena medzi Ocskayových podporovateľov počas volieb je málo pravdepodobné – už len, keď si spomenieme na ich srdečné stretnutie, o ktorom písala jeho manželka v roku 1907. Musíme si tu uvedomiť, že kľúčovou postavou víťazstiev Rudolfa Ocskaya vlastne nebol nikto iný ako švager Pavla Štefánika, Ladislav Vannay. Tento evanjelický farár na Myjave bol už v roku 1869 jedným z hlavných Ocskayových kortešov a bol to práve on, kto navrhol Ocskaya za poslaneckého kandidáta napríklad aj v roku 1875.⁸⁸ Táto úloha (teda úloha odporúčaťa) mala len formálny význam, ale to, že bola zverená slovenskému farárovi, má vážny symbolický význam. Vannay ako predseda komisie pre evidenciu voličov i volebný predseda volebného okresu Vrbové sa neskôr aktívne pričini-

86 VARSÍKOVÁ, Doma si spomíname, s. 64-65.

87 ŠAN, Nitrianská župa I. ŽV a ŽMV e) Ústredný volebný výbor, Zápisnica o priebehu volieb, 1872, 1878.

88 ŠAN, Nitrianská župa I. ŽV a ŽMV e) Ústredný volebný výbor, Zápisnica o priebehu volieb, 1875.

o zvolenie „oficiálneho kandidáta“ Ocskaya.⁸⁹ Z novín vieme aj to, že za Ocskaya vždy aktívne agitoval.⁹⁰

Samotná Vannayova rola však nevysvetľuje srdečný vzťah medzi Štefánikom a Ocskayom a skutočnosť, že Štefánik hlasoval za syna považského naboba dvakrát. Napokon, ako sme videli, akokoľvek úzky bol medzi nimi príbuzenský vzťah, na rozdiel od Vannayovho „maďarónstva“⁹¹ bol práve Pavel Štefánik známy ako angažovaný a odhodlaný národovec. Existuje napríklad prameň z roku 1863, teda o z doby, keď bol Štefánik ešte študentom, že švagrovia sa veľmi škaredo pohádali, keď (podľa listu Štefana Fajnora napísaného Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi, Štefánikovho spolužiaka a neskôr ďalšieho švagra) podporovaním slovenskej veci „Štefánik ztratil milosť nemilostného, [...] svojho šwağra.“⁹²

Prečo teda Pavel Štefánik, ktorý bol známy svojou angažovosťou v slovenskej veci,⁹³ podporoval Rudolfa Ocskaya, ktorý pravdepodobne podvodom porazil slovenských kandidátov, a prečo boli dojatí až k slzám (vraj v Štefánikovej kancelárii vyzdobenej portrétmi slovanských veľikánov)?⁹⁴ Na túto otázku možno nikdy nedostaneme odpoveď, no stojí zato pozrieť sa na veľmi slabú stopu. Štefánikovci a Ocskayovci pravdepodobne mohli byť vo vzájomnom vzťahu po celé generácie, keďže majetok Ocskayovcov, Očkov, po ktorom dostali svoje rodové meno, patrilo do evanjelickej cirkvi Krajné ako jej filiálka. A ako už bolo spomenuté, celých 75 rokov, medzi rokmi 1786 – 1861, boli krajňanskými evan-

89 ŠAN, Nitrianská župa I. ŽV a ŽMV e) Ústredný volebný výbor, Zápisnica o priebehu volieb, 1872, 1878.

90 *Pesti Hírlap*, 1. 6 1884, roč. 6, č. 151; Vannayova pozícia vo vzťahu k zlomovej línii medzi slovenským a maďarským hnutím však nebola ani zďaleka vždy jasná. V súvislosti s pohrebom Hurbana napríklad už citované protislovenské noviny *Nyitramegyei Közlöny* napísali: „Smútočný obrad sa začal o 2. hodine poobede [...] Tam sme videli myjavského farára Lászlóa Vannaya s jeho rodinou, horko vzlykajúceho nad Hurbanovým katafalkom (Hľa, aké citlivé srdce má ‚dobrý‘ vlastenec a jeho rodina, oplakávajú aj svojich nepriateľov! Pozn. red.)“. *Nyitramegyei közlöny*, 4. 3. 1888, roč. 8, č. 10.

91 SNK LA, Michal Boor Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi, 9. mája 1871, sign. 29 F 6.

92 SNK LA, Štefan Fajnor Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi, 13. februára 1863, sign. M 23 B 17.

93 Ako o tom napísali miestne noviny: „Košarišský farár je najzúrivejší agitátor, stretnutia sa zvyčajne konajú u neho.“ (*Nyitramegyei Közlöny*, 25. 2 1882, roč. 2, č. 8). Štefánika charakterizoval aj miestny slovenský senior, že „býval najväčším krikľúňom v senioráte“. Ústredný archív ECAV, Bratislava, Nitriansky seniorát, III/E, Cirkevné zbory E-8; E-9; Archív ev. a. v. seniorátu nitrianskeho. III. Administrácia. 3. Jednotlivé cirkvi. 10. Košariská. Pavel Štefánik Jánovi Leškovi, 12. augusta 1895.

94 Július Bodnár o zariadení miestností fary v Košariskách píše: „Na stenách jeho visely obrazy všetkých výtečnejších dejateľov veľkého Slovanstva, tak že každé jeho dieťa cítilo sa byť synom alebo dcérou matky Všeslávie.“ https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1932/Bodnar_Dr-Milan-Rastislav-Stefanik-ceskoslovensky-narodny-hrdina/2#ixzz7d70NHKaU [online]

jelickými farármi príslušníci rodiny Štefánikovcov rovnakého mena, strýko otca Pavla Štefánika ml. a potom jeho otec, teda Pavel Štefánik st. Dá sa teda predpokladať, že v tomto období sa najstarší a potom starší Pavel Štefánik z času na čas objavovali aj v inak dosť vzdialenom Očkove, v starobyľom hniezde rodiny Ocskayovcov, 8 – 9 km vzdušnou čiarou od Krajného, aby navštívili tamojších veriacich.⁹⁵ Ak však už vtedy medzi oboma rodinami existoval nejaký vzťah patróna a klienta,⁹⁶ na začiatku 20. storočia sa to definitívne zmenilo.

„Noví priatelia“ Milana Rastislava Štefánika

Ako východisko nám poslúži už citovaný list Albertiny Jurenkovej, ktorá mala dôležitú poznámku nie k stretnutiu, ale k Ocskayovi: „*zatvaram s toho že Očkayí ešte musí niečo mať lebo na svojej krasnej exip... prišiel, kočiša mal livornoceho – biva v Borovciach na ocovsokom dome*“.⁹⁷ Podľa opisu Rudolfovi Ocskayovi, ktorý sa o pár rokov skôr stal úplne nemajetným, nešlo len o priateľskú návštevu fary v Košariskách, ale mala aj jasný reprezentačný zámer. Čo sa však mohlo skrývať za teatraľnými gestami? V každom prípade v konaní Ocskayovcov sme mohli často vidieť chytračenie, taktiku a postranné motívy. Ak sa pozrieme do pozostalosti Milana Rastislava Štefánika a pokúsime sa zrekonštruovať jeho vzťah k Ocskayovcom, aj tu nájdeme stopy podobného príbehu.

Od návštevy Rudolfa Ocskaya v Košariskách uplynul sotva rok, keď aj Milan Rastislav Štefánik dostal list z kaštieľa v Borovciach. Onedlho sa začali doslova hrnúť listy od Ocskayovcov: od jesene 1908 do jesene 1913 mu písalo najmenej šesť Očkayovcov, medzi nimi aj niekto, kto mu v krátkom čase poslal 13 listov.⁹⁸ Je síce pravda, že to bol Štefánik, kto ako prvý kontaktoval rodinu: zrejme po krátkom osobnom stretnutí poslal list Ocskayovcom, a to z Mont Blancu. Na jeseň roku 1908 totiž vystúpil na vrchol hory (už po šiestykrát) a ako zvyčajne posielal pohľadnice aj vzdialenejším známym, aby sa mohol pochváliť svojim úspechom.⁹⁹ Mária Ocskayová, dcéra Rudolfa Ocskaya ml., na pohľadnicu, ktorá dorazila do Boroviec, reagovala s odvolaním sa na ich predchádzajúce osobné stretnutie: „*Bolo nám veľmi ľúto, že sme mali šťastie k Vám len takú krátku*

95 Schematismus ecclesiarum et scholarum evangelicorum aug. conf. superintendentiae Cisdanubianae 1852. Neosolii 1852, s. 19.

96 K analýze patrónsko-klientskeho vzťahu medzi oddaným slovenským národovcom a známou šľachtickou rodinou pozri: DEMMEL, Eudovít Štúr, s. 105-117.

97 SNA MRŠ, i. č. 62. Korešpondencia pre M. R. Štefánika od jeho matky Albertiny, rod. Juríkovej [sic!]. Albertina Jurenková Milanovi Rastislavovi Štefánikovi, 4. novembra 1907.

98 Štefánikova pozostalosť obsahuje spolu 26 listov/pohľadníc/telegramov, ktoré Štefánikovi napísal podaktorý člen rodiny Ocskayovcov.

99 DEMMEL. Milan Rastislav Štefánik na Mont Blancu. In *Historická Revue*, 2023, roč. 34, č. 5, s. 28-31.

dobu. *Ak opäť zavítate do tohto kraja, prosíme Vás, aby ste nám venovali niekoľko dní svojou milou návštevou, ak Vám to čas dovolí.*“ List tiež prezrádza, že až v tomto období mohol Štefánik prísť do kontaktu s Ocskayovcami, keďže Mária Ocskayová opisuje členov svojej rodiny ako Štefánikových „*nových priateľov*“.¹⁰⁰

O pol roka neskôr ho kontaktovala ďalšia členka rodiny Paula Ocskayová s listom s podobným obsahom: od Štefánikových rodičov sa dopyčovala, že Štefánik počas svojej cesty do Afriky navštívil aj vnútrozemie kontinentu a požiadala ho, aby podal správu o svojom výlete. „*[Mňa] by zaujímalo miesto, ktoré si vybrala Vaša milosť, a počula by som o Vašich nových zážitkoch, ktorými ste si opäť rozšírili svoje veľké znalosti.*“ Zaujímavosťou je, že Paula Ocskayová bola taká zdvorilá, že poslala svoj list Štefánikovi, napísaný pôvodne v maďarčine, aj v českom preklade.¹⁰¹

Tretia členka rodiny Riza Ocskayová, sestra Márie, tiež vzala do úvahy Štefánikovu nemaďarskú materinskú reč. Posielala mu prvé listy v nemčine a v januári 1913 ho oslovovala už po anglicky. Navyše na to reflektovala aj poznámkou pod čiarou v maďarčine, do ktorej vložila aj lichôtku: „*Pisala som po anglicky v nádeji, že moje riadky budú lepšie zrozumiteľné, aj keď ma prekvapilo, ako plynnule hovoríte po maďarsky, pri absencii praxe!!!*“¹⁰² Ale po prvom maďarskom liste napísala aj Mária Ocskayová desiatky svojich listov už vo francúzštine. Navyše, a čo je možno ešte zaujímavejšie, dievčatá rodiny Ocskayovcov adresujú svoje listy Milanovi R. Štefánikovi viackrát – s prihliadnutím na jeho krstné meno Rastislav, ktoré dostal ako slovenské národné krstné meno, no ktoré sa v iných maďarských prameňoch nevyskytuje. Poznajúc Štefánikov neskorší osud je zaujímavé aj to, že Riza Ocskayová sa pri jednej príležitosti vyjadrila: „*Snád Vaša choroba nesúvisela s letom s »aeroplánom« s nešťastným výsledkom??*“¹⁰³

Prečo však boli členky rodiny Ocskaya k Štefánikovi také pozorné, zdvorilé a otvorené? Jedným z dôvodov môže byť zrejme aj to, že mladý astronóm mal v tom čase už mimoriadnu rutinu, pokiaľ ide o komplimenty, flirtovanie a nezáväzné dvorenie.¹⁰⁴ Ak si však prečítame listy mužských členov rodiny Ocskayovcov, môžu sa odhaliť aj iné dôvody. Ocskayovci sa zrejme nevedeli zmieriť so stratou majetku a aj po konkurznom konaní sa zaplietli do rôznych pochybných

100 SNA MRŠ, Korešpondencia od iných osôb. Korešpondencia od Márie Ocskay, i. č. 542. Mária Ocskayová Milanovi Rastislavovi Štefánikovi, 28. novembra 1908.

101 SNA MRŠ, Korešpondencia od iných osôb. Korešpondencia od Pauly Ocskay, i. č. 543. Paula Ocskayová Milanovi Rastislavovi Štefánikovi, 27. júna 1909.

102 SNA MRŠ, Korešpondencia od iných osôb. Korešpondencia od Riza Ocskay, i. č. 544. Riza Ocskayová Milanovi Rastislavovi Štefánikovi, 8. januára 1913.

103 Tamže, Riza Ocskayová Milanovi Rastislavovi Štefánikovi, 12. marca 1913.

104 Porov.: KŠIŇAN, Milan Rastislav Štefánik, s. 45-50, 135-139.

obchodov. Keďže ich vlastný sociálny kapitál spolu s materiálnym kapitálom bol v Uhorsku pravdepodobne úplne zničený, zúfalo potrebovali Štefánikovu medzinárodnú sieť kontaktov.¹⁰⁵ Napríklad István Ocskay, syn Istvána Ocskaya st. zosnulého v roku 1908, oslovil Štefánika ohľadom bane, ktorá mu bola zverená „za účelom predaja“. Prvýkrát sa prekvapivo objavil osobne, v Štefánikovom byte v Paríži, nepozvaný a nečakane, a keď ho tam nenašiel, požiadal Štefánika listom, aby cez svoje konexie a známosti našiel preňho kupca. Vo svojom liste tiež vysvetľuje, že baňa je cennejšia, ako sa píše v dokumentoch, no výsledky nových rozborov sa zatiaľ do oficiálnych dokumentov nezapísali.¹⁰⁶ Nevieme, či Štefánik na list odpovedal, každopádne je nepravdepodobné, že by sa Štefánik pustil do banského podnikania, dokonca ani ako sprostredkovateľ.

Možno ešte zvláštnejší bol prístup ďalšieho Ocskaya s ťažko čitateľným krstným menom, podpisujúceho sa pravdepodobne ako Pišta. V apríli 1909 s veľkým nadšením napísal Štefánikovi, že celé mesiace sníval o spoločnej ceste, o ktorej hovorili na ich osobnom stretnutí v Košariskách. Zaujímalo ho, kedy konečne vyrazia na „divokú“, exotickú, dobrodružnú výpravu, a koľko peňazí by si mal vziať so sebou atď.¹⁰⁷ Štefánikovu odpoveď ani na tento list nepoznáme, no dá sa predpokladať, že veľké spoločné dobrodružstvo zrejme zlyhalo.

Na rozdiel od pravdepodobne neuskutočnenej dobrodružnej cesty a podnikania však došlo k obchodu, ktorý Štefánik sprostredkoval medzi Ocskayovcami a jeho známymi. Zúbožená magnátska rodina však ani v ňom nevystupuje v príliš dobrom svetle. Ocskayovci kedysi vlastnili cennú zbierku slovenských výšiviek, ktorú po ich finančnom bankrote bez škrupúl premenili na peniaze. Niekedy po roku 1911 si však uvedomili, že zbierka má oveľa väčšiu hodnotu, než za akú ju predali. A keďže išlo o slovenskú ľudovú umeleckú hodnotu, Štefánik bol ochotný nájsť pre výšivky kupca. Ocskayovci sa však nedokázali zmieriť s tým, že by peniaze nedostali oni, a tak sa zas uchýlili k nie veľmi elegantnému triku, presnejšie povedané, k bezohľadnému podvodu. Zatajili skutočnú hodnotu zbierky a pokúsili sa odkúpiť kolekciu čipiek od aktuálneho majiteľa s odvolaním sa na pietu k zosnulému členovi rodiny – aby ju potom mohli predať za dobré peniaze. Riza Ocskayová o tomto podvode hovorila celkom otvorene: „*Samozrejme, oni*

105 Jeden z nich otvorene poukazuje na to, že práve preto chcú kontaktovať so Štefánikom: „*Môj drahý Priateľ, môžete sa pochváliť veľkým okruhom známych.*“ SNA MRŠ, Korešpondencia od iných osôb. Korešpondencia od Istvána Ocskaya, i. č. 541. István Ocskay Milanovi Rastislavovi Štefánikovi, 11. novembra 1913; Štefánikov životopis analyzuje práve na základe teórie sociálneho kapitálu KŠIŇAN, Milan Rastislav Štefánik, s. 17-89.

106 SNA MRŠ, Korešpondencia od iných osôb. Korešpondencia od Istvána Ocskaya, i. č. 541. István Ocskay Milanovi Rastislavovi Štefánikovi, 11. novembra 1913.

107 SNA MRŠ, Korešpondencia od iných osôb. Korešpondencia od Rudolfa Ocskaya, i. č. 545. Pista Ocskay Milanovi Rastislavovi Štefánikovi, 2. apríla 1909

[t. j. vtedajší majitelia] *veria, že krásnu a cennú slovanskú zbierku kupujeme späť len z piety, a nie kvôli ziskovému, veľkému obchodu.* “ Aby sme si urobili obraz o tomto podvode: chceli odkúpiť zbierku za 3 000 zlatých a predat’ ju ďalej za 20 000 zlatých.¹⁰⁸

O tom, či Ocskayovci dosiahli svoj cieľ, pramene mlčia, keďže vzťah medzi Štefánikom a šľachtickou rodinou bol v tomto čase narušený. Na druhej strane môžeme konštatovať, že členovia rodiny Ocskayovcov, ktorí svojim životným štýlom a pochybnými aférami neustále znižovali svoju prestíž i sociálny kapitál v Uhorsku, sa v rokoch pred prvou svetovou vojnou takmer prilepili na Štefánika (zrejme aj preto, aby využili jeho sociálny kapitál, ktorý nadobudol).

Milan Rastislav Štefánik

Zdroj: http://www.uski.sk/frm_2009/ran/2012/ran-2012-5.htm

108 SNA MRŠ, Korešpondencia od iných osôb. Korešpondencia od Rízy Ocskay, i. č 544. Ríza Ocskayová Milanovi Rastislavovi Štefánikovi, 12. marca 1913.

Zhrnutie

Šľachtický pôvod Milana Rastislava Štefánika teda nemožno overiť v zmysle verejnoprávnom, je však zrejmé, že potreba zakotvenia v šľachtickej spoločnosti bola v rodine prítomná nielen v generácii Štefánikovho otca a starého otca, ale aj v jeho vlastnej generácii. Rodinné legendy o dedovom údajne šľachtickom životnom štýle dopĺňa u mladšieho Pavla Štefánika poľovnícka vášeň – nie vždy bežná záľuba medzi evanjelickými farármi – ako aj snahy Igora Branislava Štefánika podložiť šľachtický pôvod rodiny. V pozadí legendy o stratenom armálese môže byť napätie medzi po generácie dedeným elitným postavením rodiny a každodenným životom plným neustálych problémov s obživou. A predstava o šľachtických majetkoch a pôvode, ktoré kedysi existovali a neskôr sa stratili, by nepochybne mohli ponúknuť nejaký druh riešenia tohto nesúladu.

Z tohto hľadiska možno interpretovať aj vzťah s Ocskayovcami (čiastočne zdedený po otcovi). Napokon, Ocskayovci v skutočnosti stelesňovali všetko, čo bolo pre M. R. Štefánika v maďarskej šľachtickej elite neprijateľné – to, že ich vzťah predsa len chvíľu prežil, je zrejme dôkazom istých záhadných javov, ktoré možno skôr načrtnúť ako pochopiť a ktoré súvisia aj so vzťahom Štefánikovcov a šľachtou. Vzťah Milana Rastislava Štefánika k Ocskayovcom nedáva (opäť) odpoveď na otázku, od koho sa naučil šľachtické, aristokratické správanie, ale dokazuje, že v jeho prípade správanie považované za aristokratické nebolo len anomáliou jeho životnej dráhy, ale skutočne existovalo, no podľa našich súčasných poznatkov sa nedá presnejšie popísať.

Odhalenie týchto dosiaľ skrytých stôp je nateraz našou najlepšou odpoveďou na otázku, kde možno hľadať zdroje jeho „vrodeneho“ aristokratizmu, ako aj na to, ako dokázal sformovať normy uhorského zemianskeho správania na zdroj a sociálny kapitál, ktoré mohol neskôr úspešne využiť aj vo Francúzsku.

O autorovi / About the author

Dr. József Demmel, PhD.

Historický ústav SAV, v. v. i.

Klemensova 19, 814 99 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: demmel.jozsef@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0780-6480>

<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57204689845>

Zoznam použitých prameňov a literatúry/List of references and literature

Primárne zdroje/Primary sources

Archívy a archívne pramene / Archives and Archivessources

Slovenský národný archív, osobný fond Milana Rastislava Štefánika

Korešpondencia pre M. R. Štefánika od jeho matky Albertiny rod. Juríkovej [sic!]. i. č. 62.

Cserny György richtár, 5. srpna 1898. Výsvedčenie chudoby z obce Brezová. i. č. 2.

Korešpondencia od iných osôb. Korešpondencia od Márie Ocskay. i. č. 542.

Korešpondencia od iných osôb. Korešpondencia od Istvána Ocskay. i. č. 541.

Korešpondencia od iných osôb. Korešpondencia od Pauly Ocskay. i. č. 543.

Korešpondencia od iných osôb. Korešpondencia od Rízy Ocskay. i. č. 544.

Korešpondencia od iných osôb. Korešpondencia od Rudolf Ocskay. i. č. 545.

Výpis z matriky narodených celej rodiny Pavla a Albertíny Štefánikových, 1906. i. č. 38.

Korešpondencia pre M. R. Štefánika od Pavla Štefánika i. č. 61.

Slovenská národná knižnica, Literárny archív, Martin

Pavel Štefánik Jánovi Cádromi, i. č. 55 F 24,

Bodnár, Július: Životopis, memoáre. i. č. 116 A 31

Boor, Michal, Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi i. č. 29 F 6

Július Markovič: Posledné slovo. Michal Bodický – Pavel Štefánik – Ján Lichner – Štefan Štefánik

Samo Gavora Janov: Osvedčenie predákov slovenskej národnej strany vrbovsko-myjavského okresu. Modra, 1910. i. č. 173 AA 12

Bella, Ján Pravdolub: Zápisky (miesto denníka), i. č. 38 E 13

Pavel Štefánik Andrejovi Halašovi, i. č. 37 K 4

Štefan Fajnor Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi, i. č. M 23 B 17

Štefánik, Pavel, Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi, i. č. 32 F 78

Trokan Alexander Jánovi Pravdolubovi Bellovi, i. č. 145 A 23.

Boor Jozef Boorovi, Michalovi, i. č. 10 A 119.

Ján Mally Jánovi Franciscimu i. č. 207 A 11.

Štátny archív Nitra

Nitrianska župa I. ŽV a ŽMV e) Ústredný volebný výbor; Zápisnica o priebehu volieb, 1869, 1872, 1875, 1878

Ústredný archív ECAV, Bratislava,

Nitriansky seniorát, III/E, Cirkevné zbory E-8; E-9. Archív ev. a. v. senioratu nitrianskeho. III. Administrácia. 3. Jednotlivé cirkve. 9. Krajné.

Nitriansky seniorát, III/E, Cirkevné zbory E-8; E-9. Archív ev. a. v. seniorátu nitrianskeho. III. Administrácia. 3. Jednotlivé cirkvi. 10. Košariská.

Preddunajský dištrikt XVI. Ordinácia. Matriky ordinovaných 1811 – 1861. Catalogus ordinatorum ad sacrum ministerium candidatorum a sequentibus superattendentibus. XXVII.

Archív evanjelického cirkevného zboru v Košariskách

Tomáš Šefca Michalovi Mudroňovi na 20. 8. 1868.

Edície prameňov a publikované pramene / Source editions and Published editions

- BODNÁR, Július. *Dr. Milan Rastislav Štefánik – československý národný hrdina: jeho život a dielo*. Bratislava: Spolok pre postavenie pomníka gen. Štefánikovi, 1921.
- g. g. [Gerenday Géza]. Nemlétező erdélyi márványbányák miatt vesztette el mamut-vagyonát Ocskay Rudolf, a Vágvölgyének utolsó nádobja. In: Pécsi Napló, 48. ročník, 1. 3 1939. č. 49.
- GERENDAY, Géza. Miért úszott el az egykori Ocskay-vagyon? Springer báró versenystáló tulajdonos mentette meg a családot: In *Ellenzék*, 59. ročník, 25. 9. 1938. č. 218.
- FRANCISCI, Ján. *Listy Jána Francisciho 2. 1851 – 1902*. Martin: Matica slovenská, 2004.
- NAGY, József. *Nyitra megye helyirása*. Komárom, 1864.
- PAULINÝ, Ladislav. *Dejepis Superintendencie Nitrianskej. Dľa starých i nových prameňov zostavil Ladislav Paulíny ev. farár v Prietrži. Sväzok IV. V Jasenovj*, 1894.
- POLÍVKA, Vladimír. *Pamiatke Štefánikovej. Výbor článkov a úvahy*. V Lučenci, 1929.
- RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848–49. Dejiny a dokumenty. I/2*. Martin: Matica slovenská, 1937.
- Schematismus ecclesiarum et scholarum evangelicorum aug. conf. superintendencie Cisdanubiana 1852*. Neosolii: Machold, 1852.
- ŠTEFÁNIK, Igor Branko. Rod Milana Rastislava Štefánika. In *Slovenské Pohľady*, 1929, roč. 45, č. 6–8.

Memoáre / Memoirs

- HAAN, Lajos. „*aki tót pap létere is magyar író*“. *Haan Lajos emlékiratai és levelezése*. Red. Csaba Katona, József Demmel. Békeéská Čaba: Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete; Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történeti Intézet, 2017.
- HURBAN, Jozef Miloslav. *Ludovít Štúr. Rozpomienky*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1959.
- PÍSECKÝ, Ferdinand. *Generál M. R. Štefánik*. Praha, 1929.
- ŠTEFÁNIK, Ladislav. Můj brat generál dr. Milan Rastislav Štefánik. In *Štefánik. Kniha prvá: spomienky a postrehy*. Red. Ján Smrek, Štefan Osuský, Bohdan Pavlů. Praha; Bratislava: Leopold Mazáč, 1938.
- VARSIKOVÁ, Zora r. Izáková. Doma si spomíname. In *Štefánik. Kniha 2., Vzpomínky, dokumenty a jiné příspěvky*. Red. Josef Bartůšek. Praha: L. Mazáč, 1938.
- WEISS, Louise. *La République tchéco-slovaque*. Paris: Payot et Cie, 1919.

Dobová tlač / Press

- Budapesti Híradó*, 1845, roč. 2, č. 310. s. 424. [30. 12. 1845].
- Budapesti Hírlap*, 1884, roč. 4, č. 199. [20. 7. 1884].
- Budapesti Közlöny*, 1881, roč. 15, č. 85. s. 31. [14. 4. 1881].
- Ellenzék*, 1890, roč. 11, č. 161 [17. 7. 1890].
- Evangélikus Egyház és Iskola*, 1898, roč 16, č. 35, s. 428. [1. 9. 1898].
- Fővárosi Lapok*, 1881, roč. 18, č. 93. s 517. [24. 4. 1881].
- Fővárosi Lapok*, 1881, roč. 18, č. 145. s. 847. [28. 6. 1881].
- Hazai ,s Külföldi Tudósítások, 1837, roč. 32, č. 40. s 314. [17. 5. 1837].
- Jelenkor*, 1840, roč. 9, č. 90. s 358. [7. 11. 1840].
- Magyar Polgár*, 1881, roč. 15, č. 94, [27. 4. 1881].
- Nemzet*, 1890, roč. 9, č. 2830 [15. 7. 1890].

- Nyitrai Közlöny*, 1884, roč. 4, č. 8. [24. 2. 1884].
Nyitrai Közlöny, 1882, roč. 2, č. 8. [25. 2. 1882].
Nyitrai közlöny, 1888, roč. 8, č. 10, [4. 3. 1888].
Pesti Hírlap, 1888, roč. 10, č. 104 [14. 4. 1888].
Pesti Hírlap, 1884, roč. 6, č. 151, [1. 6. 1884].
Pesti Napló, 1850, roč. 1, č. 24, [8. 4. 1850].
Peštbudínské vedomosti, 1869, roč. 9, č. 12, [10. 2. 1869].
Politikai Ujdonságok, 1875, roč. 21, č. 28. s. 296 [14. 7. 1875].
Politikai Ujdonságok, 1875, roč. 21, č. 36. s. 384 [8. 9. 1875].
Politikai Ujdonságok, 1884, roč. 30, č. 27. s. 370 [2. 7. 1884].

Sekundárne zdroje / Secondary sources

Monografie a zborníky ako celok / Monographs

- BARTOŇOVÁ, Božena. *Vilko Šulek, Karol Holuby a ich úloha v Septembrovom povstaní v roku 1848*. Hlohovec: Vlastivedné múzeum Hlohovec, 1968.
- CSÖRE, Pál. *A magyar vadászat története*. Budapest: Mezőgazda, 1994.
- DEMMELE, József. *Ludovít Štúr. Zrod moderného slovenského národa v 19. storočí*. Bratislava: Kalligram, 2015, s. 105 – 117.
- JANŠÁK, Štefan. *Tri literárne potréty: 1 Ján Petrikovich, 2 Andrej Halaša, 3 Július Bodnár*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2015, s. 81-117.
- KEMPELEN, Béla. *Magyar nemes családok 9. kötet, Raaperger-Syxt*. Budapest: Grill, 1915, s. 449.
- KOVÁČ, Dušan. *Milan Rastislav Štefánik a Maurice Janin: príbeh priateľstva*. Druhé doplnené a upravené vydanie. Preložil Mária KOVÁČOVÁ. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2020, s. 100.
- KŠIŇAN, Michal. *Milan Rastislav Štefánik. Muž, ktorý sa rozprával s hviezdami*. Bratislava: Slovart, 2021, s. 134.
- MAŤOVČÍK, Augustín, ed. *Slovenský biografický slovník. 5*. Martin: Matica slovenská, 1992, s. 512.
- NAGY, Iván. *Magyarország családi címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. 10. kötet*. Pest: Ráth Mór, 1863.
- NYULÁSZINÉ STRAUB, Éva. *Magyarország címerkönyve. A heraldika alapjai*. Budapest: Ceba, 2001. 13.
- NYULÁSZINÉ STRAUB, Éva. *Öt évszázad címerei. A Magyar Országos Levéltár (MOL) címereslevelein*. Budapest: Corvina. 1999, s. 12-13.
- SZLUHA Márton. *Nyitra vármegye nemes családjai. 2. L–Sz*. Budapest: Heraldika, 2005.
- THALY, Kálmán. *Ocskay László II. Rákóczi Ferencz fejedelem brigadérosa és a felső-magyarországi hadjáratok 1703–1710. Történeti tanulmány. I-II*. Budapest 1905.
- VALIHORA, Matúš. *Brezová. O minulosti Brezovej pod Bradlom pred rokom 1848*. Bratislava: Poello Partners, 2011, s. 128, 156.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách / Articles in Journals, Chapters in Monographs

- CSEPREGI Zoltán. *Ároni ház – a nepotizmus protestáns változata?* In *Credo*, 2009, roč. 25, č. 3-4, s. 55-61.
- DEMMELE, József. *Milan Rastislav Štefánik na Mont Blancu*. In *Historická Revue*, 2023, roč. 34, č. 5, s. 28-31.

- FOLLAJTÁR, József. Az Ocskói Ocskay-család I. In *Turul (A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye). I. Értekezések és önálló cikkek*. 1930, s. 1-20.
- FOLLAJTÁR, József. Ocskay László gyermekeiről. In *Turul (A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye). I. Értekezések és önálló cikkek*. 1926, s. 17-18.
- JAKSA, Eleonóra. Vadászó nemesek és úri vadászok. A vadászat szerepének változása a XVIII-XIX. században. In *Honismeret*, 1997, roč. 25, č. 1, s. 28.
- KLEMENT, Judit. A 19. század végi gazdasági elit és a „nemzet“. In *Kötőerők. Az identitás történetének térbeli keretei*. Szerk. András Cieger. Budapest: Atelier, 2009, s. 160, 176.
- Macho, Peter: „...milerád bol by som platil, ale nemal som grošov.“ Pavel Štefánik medzi nekompromisným národovectvom a chudobou dedinského kňaza. In HANULA, Matej a kol. *Dlhá cesta od monarchie k republike. Zmeny režimov, myslenia a životného štýlu na Slovensku a v strednej Európe od polovice 19. do polovice 20. storočia. Jubileum Dušana Kováča*. Bratislava: VEDA; Historický ústav SAV, 2021, s. 39-64.
- TÓTH, Zoltán. A rendi norma és a „keresztyén polgárisodás“. Társadalomtörténeti esszé. In *Századvég*, 1991, roč. 2, č. 2-3, s. 75-130.
- VARSIK, Branislav. Príspevok ku genealógii rodu Milana Rastislava Štefánika. In *Historica Slovaca. Academia Scientiarum et Artium Slovaca III. – IV*. Bratislava 1945 – 1946, s. 216-222.
- VONGREJ, Pavol. Ludovít Jaroslav Šulek. In *Keby si počul všetky tie víchrice...: výber neznámej slovenskej poézie z polovice 19. storočia*. Bratislava: Tatran, 1966. s. 325-327.

Internetové zdroje / Online sources

- Dunáninenni Evangélikus Egyházkerület jegyzőkönyvei 1870–1890. In [online] medit.lutheran.hu
- Dunáninenni Evangélikus Egyházkerület jegyzőkönyvei 1896–1900. In [online] medit.lutheran.hu
- BODNÁR, Július. Dr. Milan Rastislav Štefánik. Československý národní hrdina. In *Zlatý fond* [online] https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1932/Bodnar_Dr-Milan-Rastislav-Stefanik-ceskoslovensky-narodny-hrdina/2#ixzz7d70NHKaU
- Krajné, evanjelické cirkevné matriky, www.familysearch.org
- Borovce, katolícké cirkevné matriky, www.familysearch.org
- MIKSZÁTH, Kálmán. Beszterce ostroma. In MEK [online] <https://mek.oszk.hu/00800/00899/00899.htm>